VI.

42

GARNIZOENSRADEN

EN

KWARTIERMEESTERS

BIJ HET

INDISCH LEGER,

NAAR AANLEIDING DER BROCHURE:

„De positie van den Officier van het Nederl. O. I. leger en de willekeur waarvoor hij bloot staat", van den gepens. Onder-Intendant 1e kl. E. C. Smets.

'SGRAVENHAGE.
M. M. COUVÉE.
ndelaar van Z. K. H. Prins Frederik.
1868.

PRIJS 50 CENTS.

LEMBAGA KEBUDAJAAN
INDONESIA

VI-139.A.

BAT. GENOOTSCHAP VAN KENN.

26 Hal

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL R.I.
Tanggal : 30-06-2010
Nomor Induk : 802/PN-Museum/2010
SIB - ID : 0010-31836660
ITEM - ID : 0309086821
Asal : Museum Pusat

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

VI-13g.A

GARNIZOENSRADEN

EN

KWARTIERMEESTERS

BIJ HET

INDISCH LEGER,

NAAR AANLEIDING DER BROCHURE:

„De positie van den Officier van het Nederl. O. I. leger en de willekeur waarvoor hij bloot staat", van den gep. Onder-Intendant 1e kl. E. C. Smets.

'SGRAVENHAGE.
M. M. COUVÉE.
1868.

BAT. GENOOTSCHAP VAN KENW
PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

VI-139.A

Eenige dagen geleden werd mij door mijn boekverkooper „op bezien" gezonden, de onlangs uitgekomen brochure van den Gep. Onder-Intendant 1e Klasse E. C. Smets: *De Positie van den Officier van het O. I. Leger en de willekeur, waarvoor hij blootstaat.* Zelf 20 jaren bij dat leger als officier gediend hebbende, blijf ik nog eene te levendige belangstelling koesteren in alles wat daarmede in verband staat, om de verzoeking te weêrstaan, mij die brochure aan te schaffen. De titel toch bevatte reeds, zonder personen te noemen, eene zware beschuldiging; geen wonder dus, dat ik verlangend was te weten, wien die beschuldiging gold, en of zij voor wederlegging of beaming vatbaar was.

Eene aandachtige lezing der brochure heeft mij tot eenige beschouwingen geleid, die ik belangrijk genoeg geacht heb, hieronder mede te deelen, in de hoop dat die mededeeling eenigzins moge strekken ter appreciatie der beschuldiging door den Heer Smets tegen den hoofd-intendant T. C. J. Kroesen ingebragt, en bijdragen moge om de „Positie van den Officier van het O. I. Leger" ook uit een ander oogpunt te beschouwen. Ik heb hiermede op het oog de positie der officieren van dat leger, wien het te beurt valt deel uit te maken van een garnizoensraad van administratie, waaraan een kwartiermeester wordt toegevoegd, die op eene of andere wijze voor die betrekking ongeschikt is, en de schromelijke gevolgen, die daaruit voor hen kunnen voortvloeijen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

De 10 eerste bladzijden zal ik met stilzwijgen voorbijgaan, daar zij meer in algemeenen zin op het onderwerp betrekking hebben en geen bepaalde feiten bevatten; alleen teeken ik hier aan, dat er in Indie sedert 1863 eene Militaire-Courant (Weekblad) bestaat, die later in een Militair Tijdschrift veranderd is; eene bijzonderheid die den S. onbekend schijnt te zijn.

Ik zal dus beginnen met bladzijde 11 en wel de 2e alinea, luidende: "Van een hunner zullen wij de geschiedenis die op dat ontslag betrekking had, hier mededeelen."

Uit officieele stukken, [1] blijkt, dat op den 6 Junij 1860 de betrekking van secretaris van den garnizoens-raad te Padang-Pandjang werd overgegeven door den kapitein-kwartiermeester E. C. Smets aan den kapitein-kwartiermeester J. P. N. Dieudonné.

Dezelfde kapitein-kwartiermeester E. C. Smets is niet lang daarna geworden onder-intendant der 1e klasse ter Westkust van Sumatra; alzoo van dezelfde administrative afdeeling, waaronder de garnizoens-raad van Padang-Pandjang ressorteerde.

Ik heb gemeend dit te moeten aanstippen, om aan te toonen dat die "een hunner," waarvan de schrijver spreekt, niemand anders is dan hij zelf, daar men te vergeefs een tweede van dien naam in de ranglijsten van dien tijd zal zoeken; het zal ongetwijfeld bijdragen, om de onpartijdigheid des schrijvers te waardeeren, en tevens doen uitkomen, welke beteekenis er gehecht moet worden aan de woorden, voorkomende op bl. 25, 2e alinea: "Wij hebben hooren beweren."

Bij besluit der Algemeene Rekenkamer dd. 21 Februarij 1865, No. 123 [1] Litt. U, zijn de leden van den garnizoens-raad van Padang-Pandjang, zooals die was zamengesteld van 6 Junij 1860 tot ultimo Augustus 1862, belast met eene som van *f* 2849.48, zijnde later bevonden tekortkomsten in de kas, die door de

[1] Zie Bijlage.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

rekenkamer, voor een groot gedeelte althans, worden toegeschreven aan het "VERREGAAND ACHTELOOS EN ONVERANTWOORDELIJK VOEREN DER ADMINISTRATIE VAN DEN KAPITEIN-KWARTIER-MEESTER E. C. SMETS".

Dit was dus in het begin van 1865; op bladzijde 12 leest men:

"Toen er nu in het begin van 1865 eene vakature in "hoogeren rang bestond en hij aan de beurt was, daartoe "bevorderd te worden, vermeende hij met regt op die bevor-"dering te kunnen rekenen."

"Men had echter anders over hem beschikt. Het scheen enz."

En nu vraag ik: zou die beschikking — zoo geheel in strijd met des schrijvers meening — niet in een zeer naauw verband staan, tot deze oordeelvelling der Algemeene Rekenkamer? en of de Heer KROESEN zich aan eene pertinente onwaarheid heeft schuldig gemaakt door dien "een hunner" ten laste te leggen, "het hem toevertrouwde beheer te Padang-Pandjang op eene schandelijke wijze te hebben gevoerd en verwaarloosd?"

Het oordeel van de Algemeene Rekenkamer over des schrijvers wijze van administratie voeren aldaar, is althans niets gunstiger.

Bl. 14 "Die Officier maakte — in zijne boeken — de voorgeschreven en onvermijdelijke driemaandelijksche — vergelijkingen niet," enz., dit bevat ook geene onwaarheid, want de schrijver erkent zelf, dat ze niet "alle drie maanden in het kasboek (waar dan?) geinsereerd waren;" en dit is toch uitdrukkelijk voorgeschreven, niet alleen bij de driemaandelijksche afsluiting, maar telkens wanneer de president of een der leden aftreedt. Zie § 371 der Nota's. [1]

De Heer SMETS geeft in eene bijlage eene uitlegging van die vergelijking der kasboeken 13 en 14; regt duidelijk is mij

[1] In 1864 is het Algemeen Reglement van Administratie herdrukt, en gewijzigd volgens de sedert eene reeks van jaren daarop gemaakte Nota's van Ampliatien en Alteratiën. § 371 der Nota's is daardoor geworden art. 91; Kasboek 13 en 14, respectivelijk 17 en 18.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

die uitlegging niet; misschien is dit daaraan toe te schrijven, dat ik bij de infanterie en nimmer bij de administratie gediend heb; daar ik echter eenige jaren als president van garnizoens-raden fungeerde, heb ik getracht, op mijne wijze, daarvan eenig denkbeeld te krijgen, dat ik beproeven zal onder woorden te brengen.

Het maken dier vergelijkingen, aanvankelijk voorgeschreven bij circulaire van den hoofd-intendant in 1844 (?), later tot reglementaire bepaling verheven (§ 371 der Nota's van Ampliatiën of art. 91 herdrukt reglement) had bij de invoering hoofdzakelijk ten doel, het opleggen van vergoedingen wegens tekortkomsten te voorkomen; en wanneer die vergelijkingen behoorlijk gemaakt worden, telkenreize wanneer eene geldelijke verantwoording ter verificatie wordt aangeboden, of om eenige andere reden moet worden afgesloten, zal men steeds bij magte zijn, iedere foutieve betaling nog tijdig genoeg te ontdekken om er den waren schuldige meê te belasten, en niet zooals thans door het niet of onvoldoende inachtnemen van die voorzorg meermalen gebeurt, na verloop van jaren in den blinde rond te tasten en er personen voor aan te spreken, die naar elders overgeplaatst, ja de dienst verlaten hebben, zich met geene mogelijkheid meer kunnen verantwoorden, en er dikwerf part noch deel aan hebben.

Kasboek 13 is niets anders dan een boek van ontvangsten en uitgaven die telkenreize gedaan worden, wanneer de raad vergadert (kassiersboek); de afsluiting duidt aan „het saldo in kas," dat is: de totale som der gelden, die den garnizoens-raad ter verantwoording en bewaring zijn toevertrouwd, waaronder die, welke in de kas zijn gedeponeerd zonder direct tot de eigenlijke garnizoens-administratie te behooren. Dit kasboek wordt, telkens wanneer er eene vergadering gehouden is, afgesloten en door de aanwezige leden onderteekend, die alzoo voor de op dien dag gedane uitgaven aansprakelijk zijn.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Kasboek 14 is van een geheel anderen aard en zoo als de S. teregt zegt: de rekening met het land (rekening-courantboek), en omvat de verantwoording der gelden, die tot het doen der betalingen aan en voor het garnizoen, ingevolge de administrative bepalingen, op ordonnantien uit 's lands kas worden ontvangen. In dit kasboek worden geen andere gelden in ontvangst genomen of in uitgaaf gesteld, dan de over het loopende kwartaal werkelijk kompeterende; het wordt gesloten met een saldo, dat aanduidt hoeveel door het garnizoen gedurende den loop van het kwartaal te veel (of te weinig) is genoten.

De afsluiting geschiedt in den regel driemaandelijks, en verder bij op- en aftreding van leden of secretaris, bij opname der kas bij algemeene inspectiën enz. wanneer het mede door alle aanwezige leden wordt onderteekend.

Eene oppervlakkige beschouwing zou nu wel tot de gevolgtrekking kunnen leiden, dat het "te veel ontvangen" volgens 14, gelijk moet zijn aan het "saldo in kas" van 13, doch dat is het geval niet en kan het ook nimmer wezen, gelijk ik hier zal trachten op te helderen.

Zoo als ik hierboven reeds opmerkte, bevat de garnizoenskas verschillende fondsen, die niet tot de eigenlijke garnizoensadministratie behooren, als daar zijn: batige saldo's der kantineen spaarfondsen, gedeponeerde gelden van officieren, saldo's van militaire nalatenschappen die nog niet in 's lands kas gestort kunnen worden, enz.; daarentegen worden er uit de kas uitgaven gedaan, die over het kwartaal dat zij bewerkstelligd zijn, nog niet gevalideerd kunnen worden, als: leening der kompagniën op den laatsten dag van het kwartaal, voor de 5 eerste dagen van het volgende, voorschotten op leverantiën, reisdeklaratiën, of aan den kwartiermeester tot het doen van kleine betalingen. Hieruit zal men dus reeds kunnen opmaken, dat bij de afsluiting van 13, het saldo in kas nimmer met dat van 14 gelijk kan

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

zijn en — al was dit ook zoo — om steeds overtuigd te wezen, dat er geene gelden te kort (of over) in kas zijn, er meer noodig is, dan eene eenvoudige vergelijking der beide saldo's.

Verondersteld, dat bij het einde van een kwartaal kasboek 13 een saldo vermeldt van *f* 1300,00, terwijl volgens 14 door het garnizoen "te veel" genoten is *f* 2000,00, dan is dat nog geen bewijs, dat er *f* 700 te kort is in de kas; ook niet, indien het omgekeerde het geval ware, dat die som over zou wezen; doch nu komt de vergelijking der kasboeken zooals die bij § 371 is voorgeschreven te pas en geschiedt volgenderwijze in kasboek 14 op de linker- of debetzijde:

" Ingevolge § 371 der 3e Nota van ampliatiën enz. wordt
" hier nog aangeteekend, dat op den laatsten dag van het kwartaal
" 18 . . volgens het kasboek N°. 13 in de kas van dit gar-
" nizoen zich bevindt . . . . . *f* 1300.00
" Waaronder is begrepen en mitsdien wordt
" afgetrokken:

" Batig saldo der kantine-fondsen	*f* 200.00	
" Gedeponeerd ten verzoeke van		
" Luit. A. enz. enz.	- 100.00	
		- 300.00
		f 1000.00

" Hier is niet onder begrepen en
" moet worden bijgeteld:

" 5 d. leening voor de kompagnien		
" (volgend kw.)	*f* 400.00	
" Voorschot aan leveranciers (idem)	- 280.00	
" Voorschot op reisdeklaratie voor		
" den kapitein B.	- 100.00	
" Idem aan den kwartiermeester .	- 220.00	
		- 1000.00
" Totaal gelijk aan de saldo's van dit kasboek (14)		*f* 2000.00

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Blijkt het nu bij de verificatie van den onder-intendant, dat er b. v. niet te valideren uitgaven zijn gedaan, zoo worden die geroijeerd; het te veel (of te min) ontvangen in 14 wordt met het bedrag vermeerderd (of verminderd) hetwelk dan een verschil („te kort") voorstelt, waarmede die leden van den raad, behoudens regt van verhaal, belast moeten worden, welke die uitgaven hebben bevolen, zooals dit uit kasboek 13 is na te gaan. De vergelijking ondergaat nu wel eene wijziging, doch heeft het onbetwistbaar voordeel gehad, den raad op de hoogte te houden van den staat der kas en te doen weten op welke wijze het verschil vereffend, en op wien het ten regte verhaald moet worden; daartoe wordt het in het kasboek 14, tegen inname in den schuldstaat, afgeschreven, en onverwijld ten laste van de betrokken personen gebragt.

Het bovenstaande zal geloof ik duidelijk genoeg aantoonen, dat ook bij eene met de meeste naauwkeurigheid gevoerde administratie, eene zoodanige vergelijking volstrekt „onvermijdelijk" is voor de leden van den garnizoensraad, om zich te overtuigen, dat de gelden in kas zijn, die er moeten wezen. Het is daarom den garnizoensraden ten zeerste aanbevolen, dat, zooals voorgeschreven is, deze vergelijkingen, niet alleen bij de driemaandelijksche afsluiting, maar bij elke aftreding van een der leden, in kasboek 14 geschieden; zijn er dan op eene of andere wijze gelden te kort, zoo moet, indien zij niet ontvreemd zijn, dit onmiddellijk blijken uit een of meerdere uitgaven, waartoe de raad niet bevoegd was, die in kasboek 13 op te sporen, en welligt nog te redresseren zijn; en ofschoon de onder-intendanten wel niet in staat zijn die vergelijkingen te verifieren, is het toch eene dure verpligting dat zij zich bij de indiening der verantwoording overtuigen, dat de vergelijkingen steeds gemaakt worden en, zoo dit het geval niet mogt zijn, de aandacht der administrateurs — in hun belang altijd — daarop nadrukkelijk vestigen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Door den Schrijver wordt in de bijlagen een model van afsluiting en vergelijking der kasboeken gegeven, die zeker oneindig beknopter is dan hetgene daaromtrent door mij is gezegd. Ik mag mij echter niet weerhouden hier op te merken, dat indien — zooals trouwens de heer SMETS zelf zegt — de vergelijkingen niet alle drie maanden in het kasboek werden geinsereerd, en indien die vergelijkingen zóó werden gemaakt als hij in zijn model aangeeft, het mij niet verwondert, dat de garnizoensraad te Padang-Pandjang vijf jaren later met eene som van *f* 2849.48 is belast geworden, en ik dien Raad beklaag, zijn vertrouwen zoover uitgestrekt te hebben, dat hij onder een dusdanig formulier van vergelijking, den kwartiermeester en de vroegere administrateurs van alle verantwoordelijkheid heeft ontheven, gelijk door de Algemeene Rekenkamer blijkens haar boven aaangehaald besluit, schijnt te zijn aangenomen. Immers daarin wordt wel erkend, dat de kapitein kwartiermeester SMETS de administratie "op verregaande achtelooze en onverantwoordelijke "wijze heeft gevoerd," doch, "op grond dat bij de overgave "van zijne dienst als secretaris op den 6 Junij 1860, het "Kasboek Model No. 14 afgesloten en de saldo's na vergelijk "met elkander accoord bevonden, en als zoodanig zijn "overgenomen, door den op den 6 Junij 1860 opgetreden "raad", wordt het bevonden te kort geacht na diens aftreden te zijn ontstaan.

Ik kan niet beoordeelen hoe de vergelijking op dien datum heeft plaats gehad; indien dit echter geschied is, zooals de Schrijver in zijn model (zie bijlage) aangeeft, zal hij mij ten goede gelieven te houden, indien ik er hoegenaamd geene waarde aan hecht, om er de overtuiging uit te putten, dat er op dat oogenblik reeds geene gelden te kort waren, en ongetwijfeld zal iedereen met mij, deze afsluiting een wassen neus noemen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

Doch wat nood? de garnizoensraad heeft het vertrouwen zoo ver uitgestrekt van de saldos "na vergelijk met elkander, "accoord te bevinden" en er voor te teekenen, en de kwartiermeester is voor zijne "verregaande achtelooze en onver- "antwoordelijke wijze van administratie voeren NIET MEER VER- "ANTWOORDELIJK!!"

Dat die wijze van vergelijken der kasboeken dan ook niet aan iedereen vertrouwen inboezemde, bleek later toen in October van hetzelfde jaar een nieuwe president optrad; deze was al dadelijk huiverig om de administratie in haren geheelen omvang over te nemen, vooral daar toenmaals het kasboek 14 sedert het 2e kwartaal niet alleen niet geverifieerd maar zelfs niet afgesloten, en alzoo eene vergelijking op den datum van overgave niet mogelijk was. Hij bepaalde zich voorshands tot de overname van de gelden, die ingevolge kasboek 13 voorhanden waren, en gaf van een en ander kennis aan den onder-intendant, die hem uitnoodigde het kasboek op te zenden.

Hieraan werd voldaan; de toenmalige onder-intendant werd echter kort daarop in die betrekking — aanvankelijk als fungerend — vervangen door den onder-intendant 1e klasse E. C. SMETS, voormalig kapitein-kwartiermeester te Padang-Pandjang, hetwelk den president de hoop deed voeden, dat deze het kasboek, waarvan hem de onvoldoende afsluiting reeds gebleken was, uit de gegevens, die hij ten zijnen burele had, in orde zou maken.

Hij deed dit echter niet, hield het kasboek onder zich tot in den loop van het volgende jaar en zond het toen terug zoo als het was, zonder dat die opzending eenige andere uitwerking had gehad, dan de bestaande verwarring, die de opvolger van den Heer SMETS bij den garnizoensraad scheen gaande te houden, nog meer in de hand te werken!

Het heeft intusschen dien president weinig gebaat dat hij zich tegen de overname verzette, ook niet, dat hij in de notu-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

len van zijn protest aanteekening liet houden. Eerst later (begin September 1862) werd een tekort ontdekt van f 2849.48; het notulenboek, dat zijn protest bevatte, was bij gelegenheid van een brand te Padang-Pandjang verloren geraakt, en ook hij deelde voor zijn aandeel in de in 1865 door de Algemeene Rekenkamer opgelegde belasting ten bedrage van f 855.73⁵, en hoopt thans nog alleen dat de Raad van Revisie, bij welk ligchaam hij zijne bezwaren ingevolge art. 49 der bepalingen op het beheer van 's lands geldmiddelen heeft ingebragt, termen zal weten te vinden om er de gegrondheid van in te zien en hem en zijne lotgenooten van die betaling te ontheffen.

Het is er verre van af, dat ik den kwartiermeester als den eenig schuldige wil beschouwd hebben bij het bevinden van tekortkomsten van een garnizoensraad. Ook de leden van dien raad kunnen veel ter voorkoming daarvan bijdragen, door een behoorlijk toezigt over den kwartiermeester te houden en niet te veel op diens administrative geschiktheid en accuratesse — van eerlijkheid spreek ik thans niet — te vertrouwen; doch hij — de kwartiermeester — blijft in zulke gevallen steeds de hoofdschuldige; hij is in het vak opgeleid, en dit zijn de leden van den raad — in den regel officieren der infanterie, artillerie en kavalerie — niet; deze hebben daarenboven hunne gewone dienstbezigheden, en daar het archief, uit den aard der zaak, bij den kwartiermeester bewaard wordt, hebben zij daarvan alleen inzage, voor zoo veel betreft de boeken en bewijzen, die in den raad gebragt worden; doch als deze goed nagegaan en de vergelijkingen der kasboeken behoorlijk gemaakt en met bewijzen gestaafd worden, kunnen zij zich toch in eene hooge mate overtuigen of de administratie op eene behoorlijke wijze gevoerd wordt; zij kunnen en moeten er ook vooral voor waken, dat de administratie zooveel mogelijk met den dag worde bijgehouden, althans dat met het inzenden der verantwoordingen aan den

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

onder-intendant geen achterstand ontstaat. Dit laatste is hoofdzakelijk den president aanbevolen, die wel dient te overwegen, dat niets zoo bevorderlijk is om tekortkomsten te scheppen en te verbergen als achterstand, en daartegen met de meeste zorg dient te waken.

Doch hoe het zij, eene zekere waarheid is het, dat indien de kwartiermeester zijn vak grondig verstaat, daarbij naauwkeurig en ijverig is, — en deze eigenschappen mag men toch minstens van hem eischen — hij den raad, waaraan hij als secretaris is toegevoegd, voor alle mogelijke geldelijke consequentien kan vrijwaren, ook dan wanneer die raad wat al te vertrouwend op hem, of — zooals ook wel gebeurt — te weinig vertrouwd met de militaire administratie is, om hem behoorlijk te contrôleren; en niet alleen dat hij dat kan, hij is er ook ten zeerste toe verpligt, want de raad wordt aangeproken voor de fouten, die uit zijne onkunde of nalatigheid voortvloeijen.

Daarom is het te verwonderen, dat men het den kwartiermeester zoo gemakkelijk heeft gemaakt om zich aan de verantwoordelijkheid te onttrekken; Art. 92 van het Algemeen Regl. van adm. [1] schuift die verantwoordelijkheid bijna geheel op de leden van den raad. Wijlen een zeer geacht en verdienstelijk hoofdofficier van het indisch leger, in der tijd zeer bekend, wel is waar door excentriciteit, maar ook door geestigheid, noemde dit artikel, (nadat ook hij als president van een garnizoensraad had moeten betalen): „een schuilhoek voor alle kwartier-

[1] „Art. 92 herdrukt Reglement. Alle betalingen geschieden door den kwartier-„meester in tegenwoordigheid van den Raad van Administratie, en daar hij „derhalve geene gelden ter goeder rekening ontvangt, is hij ook nimmer voor „de door het korps te verantwoorden gelden aansprakelijk, dan alleen wanneer „foutive berekeningen plaats vinden, of betalingen gedaan worden, welke met de „bestaande bepalingen strijdig zijn en waarop geen verhaal zijnde, dezelve alzoo „ten laste der administrateurs komen, in welk geval de kwartiermeester *zijn „aandeel* ter vergoeding zal moeten bijdragen."

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

„meesters van twijfelachtige bekwaamheid of dubbelzinnige eer-
„lijkheid.!!„

En op deze karakteristieke woorden valt, helaas! niet veel af te dingen; want de feiten zijn daar, ook om te bewijzen, dat men met oneerlijke kwartiermeesters kan te doen hebben. Dezelfde hoofdofficier, van wien ik zoo even sprak, scheen door de ondervinding geleerd te hebben dat men ook in dit opzigt zijn vertrouwen kan zien beschamen; men verhaalt zelfs eene anekdote van hem, dat hij van een zoodanig officier, wiens conduite-staat hij als president van den raad moest opmaken, in het rubriek: Uiterlijk voorkomen, schreef: „Is zes voet lang; heeft vingers „naar evenredigheid!„ Ik behoef hier trouwens slechts aan het voorgevallene te herinneren met den raad van administratie van het 13e Bataillon Infanterie, die in 1848 bij het overlijden van den betaalmeester [1] tot de wetenschap kwam, dat deze gedurende een vijftal jaren door knoeijerijen in de boeken, de kas op eene schandelijke wijze had bestolen. Grooter voorbeeld van zorgeloosheid van een raad zal wel niet bijgebragt kunnen worden; want het bleek eerst bij overlijden van dien officier, dat hij het bedrog op de meest in het oog vallende wijze had gepleegd; een oogopslag van zijn opvolger was voldoende om te ontdekken, wat de leden van den raad gedurende vijf jaren over het hoofd hadden gezien!

Voor de eer van het korps officieren der militaire administratie wil ik gaarne aannemen, dat gebrek aan goede trouw en eerlijkheid tot de uiterste zeldzaamheden behoort; doch dit daargelaten, kan het niet ontkend worden, dat voortdurend bij garnizoensraden tekortkomsten bevonden zijn en belastingen plaats hebben; dat die raden nimmer vrij te pleiten zijn van zorgeloosheid of verkeerd geplaatst vertrouwen en niet altijd van

[1] De titulatuur van betaalmeester is later door die van kwartiermeester vervangen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ongenoegzame bekendheid met administratie, ik wil het gaarne bekennen; maar dat — in weerwil van dat alles — de kwartiermeester de man is die dat kan en moet voorkomen, is, mijns bedunkens, even waar. Spaart dan de algemeene rekenkamer de leden van den raad niet in het opleggen van vergoedingen, ook wanneer men de begane fouten eerst jaren later ontdekt, waarom zou de chef der administratie den officier sparen, die er de meeste schuld aan heeft; van wien het althans door diezelfde rekenkamer erkend wordt, dat hij "de administratie op "eene verregaande achtelooze en onverantwoordelijke wijze heeft ge"voerd"; hij zou daardoor het bewijs geven van eene onvergefelijke zwakheid, en door een zoodanig officier tot bevordering voor te dragen, ja, zelf in dienst te houden, zich aan de hoogste verwaarloozing van de belangen des lands en die zijner dienaren schuldig maken.

De heer Smets beklaagt zich, dat hem de gelegenheid niet is gegeven zich op de tegen hem ingebragte bezwaren te verdedigen. Dit kan als eene grief beschouwd worden, en niemand zal het wraken, dat hij gebruik maakt van de vrije drukpers, om althans te trachten zich tegenover zijne medeburgers te regtvaardigen. Voor zijn eigen eergevoel hoop ik, dat hij er in geslaagd zal zijn, ieder zijner lezers te overtuigen, doch tot mijn leedwezen moet ik volmondig betuigen, dat ik daarop eene uitzondering maak, want:

1°. Uit zijne eigen woorden blijkt reeds, dat de vergelijkingen der kasboeken niet naar behooren door hem zijn opgemaakt, zoo als in § 371 der nota's is voorgeschreven. Daardoor alleen heeft hij voor een groot gedeelte, zoo niet geheel, veroorzaakt dat de tekortkomsten eerst later zijn ontdekt; dat men, den schuldige of de schuldigen niet meer kunnende aanwijzen, daarna in het onzekere heeft rondgetast, en er officieren voor zijn aangesproken, waarvan men de overtuiging niet kon hebben dat zij tot het ontstaan der tekortkomst hadden bijgedragen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

2°. De wijze waarop (altijd volgens de brochure, zie model in de Bijlage) de vergelijkingen zijn gemaakt, is van dien aard, dat zij alleen gediend hebben, om de verantwoordelijkheid voor eene op slordige en onverantwoordelijke wijze gevoerde administratie op een vertrouwenden garnizoensraad over te brengen.

3°. Als onder-intendant mogt het hem niet onbekend zijn, dat — zoo als almede uit het besluit der Algemeene Rekenkamer blijkt — bij den garnizoens-raad te Padang-Pandjang, „van af 6 Junij 1860 tot ultimo Augustus 1862 verzuimd was „het zoo zeer noodige vergelijk tusschen de saldo's der beide „kasboeken op te maken, en daardoor onmogelijk gemaakt had, „het juiste tijdstip te ontdekken waarop het te„kort is ontstaan, en mitsdien daarvoor aansprakelijk moet „worden gehouden." De garnizoens-raad bleef dus ruim twee jaren, door zijne nalatigheid in het onzekere omtrent den staat der kas; en toen er eindelijk een actief kwartiermeester optreedt — de Heer VAN BOVEN — die, zoo het schijnt, eene behoorlijke vergelijking maakt, wordt er een belangrijk te kort ontdekt, waarvan het juiste tijdstip van ontstaan in het duister ligt!

Dit had, bij een behoorlijk toezigt van den onder-intendant over de werkzaamheden van den raad, niet kunnen of mogen gebeuren; het is mij onbegrijpelijk dat de leden niet onmiddellijk door den onder-intendant met dat tekort zijn belast, en dit eerst drie jaren later door de algemeene rekenkamer is geschied. Vergis ik mij niet, dan is immers de Heer SMETS nog tot medio 1863 met het administratief beheer ter Sumatra's Westkust belast gebleven.

4°. Heeft hij door het eenige maanden doelloos (?) aanhouden van kasboek 14 op zijn bureau, zich aan verregaand pligtverzuim schuldig gemaakt, daar hij integendeel door spoedige terugzending, den garnizoensraad niet alleen in de gelegenheid moest stellen om den achterstand bij te werken, maar van zijn

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

gezag als onder-intendant gebruik had moeten maken om den raad — althans zijn opvolger, den kapitein kwartiermeester DIEUDONNÉ tot het bijwerken van den achterstand aan te sporen.

Hij heeft zich hierdoor het vermoeden op den hals gehaald dat hij er belang bij had, dien achterstand te doen voortduren; waardoor het geenszins te verwonderen is, dat men eerst jaren later tot de ontdekking kwam, op welke wijze hij te Padang Pandjang de administratie gevoerd had.

Van deze laatste omstandigheid wordt door den schrijver geen gewag gemaakt; zij is echter overeenkomstig de waarheid en geeft, in verband tot het sub 3 aangehaalde, wel aanleiding tot de veronderstelling, dat "hij zich zelf bewust was zijne dienst "niet naar behooren te hebben overgegeven."

"Dat hij als betaalmeester, belangrijke verschillen had, maar "in zijne betrekking van onder-intendant — waartoe hij later "benoemd werd — voor accoord teekende, niettegenstaande die "verschillen bestonden" en eindelijk "dat, in weerwil op den dag "der overgave van de dienst, de saldo's der kasboeken heetten "gelijk te zijn, er toen reeds verschillen bestonden" (bl. 16).

Ik ben niet bij magte de gegrondheid dezer gevolgtrekkingen, uit het aanhouden van het kasboek voortvloeijende, te bewijzen, en wil dat ook niet geheel ter bevestiging daarvan aangemerkt hebben; doch dit neemt niets weg van de onvoldoende vergelijking der kasboeken, geheel in strijd met de voorschriften, met het kennelijk doel van den schrijver om zich, ten koste van den garnizoensraad, buiten verantwoording te houden, waarin hij maar al te wel geslaagd is; [1] en van het later (als onder-

[1] De onvoldoende wijze waarop de vergelijking der kasboeken op den 6 Junij 1860 heeft plaats gehad, kan bovendien blijken uit een besluit der algemeene rekenkamer van 26 April 1866 No. 142 litt. U., waarin o. a. voorkomt: "dat "de schuldstaat van het garnizoen te Padang-Pandjang OVER HET 1e KWARTAAL "1860 (dus tijdens het Secretariaat van den S.) is ontlast met een be-"drag van f205,93, wegens TEN ONREGTE IN UITGAAF GESTELDE GELDEN bij de

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

intendant) onvoldoend toezigt houden over de werkzaamheden van den Raad.

Zich daarop te verantwoorden zou geheel doelloos geweest zijn; waar toch de feiten van pligtverzuim zoo duidelijk spreken, is verdere verdediging ondenkbaar. De heer SMETS zou verstandiger gehandeld hebben met te zwijgen en te berusten; hij heeft door zijn schrijven ongetwijfeld niet bijgedragen de officieren, die wegens bevonden tekortkomsten bij den garnizoensraad te Padang Pandjang door geldelijke belastingen gedrukt worden, aan zijn zijde te krijgen; te meer daar het hun niet onbekend is gebleven, welk ongunstig oordeel, door een zoo bevoegd ligchaam als de Algemeene Rekenkamer over zijne wijze van werken geveld wordt.

Het moge waar zijn, dat hij gedurende de laatste jaren, vrij van belangrijke aanmerkingen is gebleven, dit vloeide meerendeels voort uit de zelfstandigheid zijner positie als onder-intendant, en dat nog wel op eene buitenbezitting; het kan hem evenwel niet ter verschooning strekken voor vroeger pligtverzuim, waardoor hij zijnen kameraden belangrijke geldelijke nadeelen heeft helpen berokkenen, al is dit dan ook eerst na verloop van jaren langs den administrativen weg aan het licht gebragt. Gelukkig dat dit nog tijdig genoeg was, om hem door verwijdering uit de dienst verder onschadelijk te maken.

Het bovenstaande zal, naar ik vermeen, reeds hebben doen

" afrekening op het spaarfonds, waarvan geene nadere verantwoording is gebleken" en " Dat de inname van dit bedrag bij den schuldstaat heeft plaats gehad over het " 2e kwartaal 1863, en door den toenmaligen garnizoensraad, door kontante " storting en inname bij de geldelijke afrekening is vereffend. "

Het mag voorzeker hoogst bevreemdend genoemd worden, dat eene, in het 1e kwartaal 1860 gedane in uitgaafstelling, erkend als ten onregte te zijn geschied, verhaald wordt op een garnizoensraad van ruim drie jaren later; doch hoe het zij, deze zaak pleit zeer voor de onjuistheid der vergelijking door den S. op den 6 Junij 1860 opgemaakt, waardoor hij niettemin van alle verantwoordelijkheid is ontheven.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

zien, dat de „Positie van den Officier" wien het te beurt valt, deel van eenen garnizoensraad uit te maken, niet zeer benijdenswaardig is, wanneer aan dien raad is toegevoegd een secretaris, die de vereischte administrative geschiktheid mist, die — al wilde men ook aannemen dat dit met geen hunner het geval was — de administratie op eene onverantwoordelijke en achtelooze wijze voert, en gesteund door art. 92 van het administratie-reglement, alle geldelijke verantwoordelijkheid van zich af weet te schuiven.

Ik overdrijf niet, wanneer ik zeg, dat het getal der officieren die voor hun vertrouwen duur hebben moeten boeten, zeer groot is; hetgeen dit nog onaangenamer maakt, is dat zij het gewoonlijk eerst vernemen, wanneer zij reeds sedert geruimen tijd het garnizoen, waar zij leden van den raad uitmaakten, hebben verlaten; want bij de Algemeene Rekenkamer blijven zij gedurende 5 jaren verantwoordelijk voor de gevoerde administratie, waarover hun het toezigt was opgedragen. Al dien tijd hangt hun het zwaard van Damocles boven het hoofd, en niet zelden gebeurt het, dat zij, de dienst reeds verlaten hebbende, en in het vaderland teruggekeerd, door het Ministerie van Kolonien op eene niet zeer aangename wijze worden verrast met de toezending van een „Extract uit het Register der Handelingen der Algemeene Rekenkamer over Nederlandsch Indie", waarin te lezen staat, dat men belast is met de betaling van eenige honderden guldens, omdat men eenige jaren geleden op een achteloozen kwartiermeester (zoo niet erger) te veel heeft vertrouwd; dat men drie maanden tijd heeft, zich daarop te verantwoorden en de zaak, ingevolge art. 49 van het Reglement op het beheer van 's Lands geldmiddelen, aan de beslissing van den Raad van Revisie te onderwerpen. Hoe men zich daarop verantwoorden zal, bij gemis van eenig officieel stuk, daarnaar wordt niet gevraagd. „C'est à prendre ou à laisser." Men verdedigt zich dan zoo goed als men kan; men tracht de consi-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

deraus der Algemeene Rekenkamer, die gewoonlijk bestaan in: "gelet op art. zóóveel en zóóveel" zooveel in zijn vermogen is, te weêrleggen, of men berust...! In het laatste geval wordt het den delinquent zoo gemakkelijk mogelijk gemaakt; hij kan het in eens of in meerdere termijnen storten, of indien hem dit te zwaar valt, in gewone kortingen van zijn pensioen laten inhouden, en mag het er voor houden, bloedig leergeld te hebben betaald voor het niet in acht nemen van den gulden regel: "Wees getrouw en vertrouw niemand."

Doch de kas-administratie is niet de eenige klip, waarop een garnizoensraad verzeilen kan. Die raad heeft ook nog het toezigt uit te oefenen over eene belangrijke materiële verantwoording, die den kwartiermeester als officier van kleeding en kazernering is toevertrouwd. Hij heeft daartoe een magazijn waarin alle voorwerpen, die aan het garnizoen moeten worden uitgereikt, bewaard worden, en waarvan de sleutel onder zijne berusting is. Men zou hierdoor geneigd zijn te gelooven, dat hij, ten minste in dit geval, de geheele verantwoordelijkheid voor de hem toevertrouwde voorwerpen zou dragen. Het reglement heeft hier echter wederom een achterdeurtje opengelaten, om er den garnizoensraad voor aan te spreken.

Art. 395 legt den raad de verpligting op "om alle drie "maanden, en wel uiterlijk den 15^{n} der eerstvolgende maand, "na den afloop van het kwartaal, de boeken van den officier "van kleeding na te zien en af te teekenen; zullende alsdan het "magazijn van kleeding door hen moeten worden opgenomen, "en de goederen welke zich daarin bevinden, nagezien, gemeten "en geteld worden." enz.

Art. 395*b* zegt: "Bij bederf of te min bevinding van wapens, "kleeding, uitrusting enz. zal de waarde van de bedorven of te "zoek geraakte goederen door den bewaarder daarvan vergoed "worden volgens tarief 25 enz.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Het zal weinig opheldering behoeven dat die magazijns-opname niets beteekent, en slechts eene bloote formaliteit is te noemen. De boeken die op den 15^{n} van het nieuwe kwartaal afgesloten zijn, zijn natuurlijk niet geverifieerd door den onder-intendant; indien de officier van kleeding niet ter goeder trouw is om tekortkomsten — ik neem nog aan, dat zij door nalatigheid ontstaan zijn — voor het oogenblik verborgen te houden, zoo behoeft hij slechts eenige bewijzen van ontvangst ongeboekt te laten, dat niet door den raad, maar wel door den onder-intendant — die het magazijn n i e t opneemt — kon worden nagegaan; doch aannemende, dat alles bij de opname in de perfektste orde wordt bevonden, hoe kan de raad zich verzekeren, dat na die opname geene tekortkomsten ontstaan, daar de sleutel van het magazijn den officier van kleeding toevertrouwd blijft?

Hiermede wil ik die magazijns-opname niet geheel afkeuren; ik vind het integendeel zeer goed, dat er over den officier van kleeding toezigt wordt uitgeoefend; doch waar ik mij niet meê kan vereenigen, is, dat men de verantwoordelijkheid van den raad daardoor zoover uitstrekt, dat hij bij het niet waarnemen dier formaliteit voor tekortkomsten, die later bevonden worden, tot betaling kan worden gedwongen, indien niet uit de notulen blijkt, dat aan art. 395 is voldaan, in weerwil dat art. 395*b* alleen spreekt om "bij te min bevinding of bederf er den bewaarder meê te belasten."

Een voorbeeld dat mij uit officiele stukken bekend is, zal dit ophelderen.

In de maand December 1859 werden bij den raad van administratie van het 7^{e} Bataillon Infanterie te Batavia tekortkomsten in kas en magazijn ontdekt ten bedrage van *f* 860.90^{5} in de kas; *f* 2468.88 in het kleedingmagazijn en *f* 423.22 van onverantwoorde posten op den algemeenen schuldstaat; alzoo te

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

zamen ƒ 3753.00⁵. De kwartiermeester D. werd door den onder-intendant — in strijd met art. 92 wat de kas betreft — met dit geheele bedrag belast; hij wordt overgeplaatst naar een ander garnizoen, waarvan de raad er eveneens aan gewaagd wordt. Ook daar ging het niets beter; de heer D. vraagt en krijgt zijn eervol ontslag uit de dienst, is onvermogend, zoodat er geen verhaal meer op hem is; de Algemeene Rekenkamer heeft daarenboven „overwogen" dat de raad zijne verpligtingen niet heeft nagekomen, dat hoe waar ook, daarop neêrkomt, dat men den kwartiermeester te veel vertrouwen geschonken en niet genoeg op de vingers gekeken heeft, en aan de beide raden van administratie, waaraan hij was toegevoegd, is de betaling der door hem veroorzaakte tekortkomsten opgelegd; de toenmalige president van den raad van het 7e Bataillon (thans hier te lande gepensioneerd) deelt daarin voor zijn aandeel voor de som van ƒ 1390.98⁵ en verneemt dit in December 1865, ruim 5 jaren nadat het te kort is ontdekt. Die belasting is, wat het magazijn betreft, behalve het later erkend onvermogen van den kwartiermeester, dáárop gegrond, dat niet blijkt, dat art. 395 is nagekomen! Genoemde president heeft reeds sedert een paar jaren de zaak aan de beslissing van den Raad van Revisie onderworpen en is den uitslag nog steeds wachtende.

Ik schrijf deze brochure niet uit wrevel over door mij zelven geleden schade; ik heb het geluk gehad — want zoo mag men het wel noemen — nimmer met het betalen van tekortkomsten van garnizoensraden waarvan ik deel uitmaakte, belast te worden; de vijf jaren die ik voor die comptabele betrekking verantwoordelijk bleef, zijn gelukkig sedert eenigen tijd reeds verstreken en ik ontveins het niet, dat ik met genoegen den dag zag aanbreken, waarop het mij gegeven werd, met volle zekerheid alle gevaar als geweken te mogen beschouwen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Het is dus geen persoonlijk belang, dat mij de pen deed opvatten, maar het publiek belang, of wil men liever het belang mijner gewezen kameraden. Immers na al het voorafgaande gelezen te hebben, zal men mij, vertrouw ik, toestemmen, dat bij de tegenwoordige inrigting der indische militaire administratie, „de Positie" van de leden van een garnizoensraad, bij eene eventuële herziening van het reglement, wel verdient in overweging genomen te worden. Want is hunne verantwoordelijkheid groot in gewone tijden, nog grooter wordt die in tijden van oorlog, wanneer hun slagtvee, pikolpaarden en zooveel andere zaken worden toevertrouwd, waarover het hoogst moeijelijk is, ook met het oog op den toestand waarin men dan verkeert, toezigt uit te oefenen. Wil men het overigens billijk en goed blijven achten, dat de garnizoensraden steeds verantwoordelijk blijven voor de fouten van een officier, die hun wordt toegevoegd en dien zij in geen geval zelf kiezen, ik heb er vrede meê en zal het niet wraken, dat de Algemeene Rekenkamer en in laatste ressort, de Raad van Revisie, hun jaren daarna nog laat boeten voor hun vertrouwen, zorgeloosheid en onkunde; doch dan wensch ik dat men mij de bewering zal laten, dat men jegens de officieren der administratie, die hetzij opzettelijk, hetzij uit achteloosheid, van die omstandigheden misbruik maken, niet dan met de grootste gestrengheid behoort te werk te gaan. Zij hebben het — in gewone omstandigheden althans — in hunne magt, om wanneer zij kundig, ijverig en ter goeder trouw zijn, het brengen van dergelijke geldelijke offers te voorkomen.

Hebben zij getoond een van die eigenschappen te missen, dan zijn zij onbruikbaar en moeten uit de dienst worden verwijderd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

BIJLAGE.

No. 123. *Litt. U.*

Getal Bijlagen.

EXTRACT *uit het Register der Handelingen en besluiten van de Algemeene Rekenkamer over Nederlandsch-Indie.*

Batavia den 21ⁿ Februarij 1865.

Gelezen de missive van den Hoofd-Intendant der militaire administratie dd. 20 Januarij 1865, 2ᵉ Bureau nº 33, en de daarbij gevoegde bescheiden, handelende over een bevonden te kort bij de garnizoenskas te Padang-Pandjang ad *f* 2849.48, met verzoek de vergoeding aan de betrokken rekenpligtigen op te leggen.

Overwegende dat uit de stukken blijkt: dat de kas-administratie van het garnizoen te Padang-Pandjang sedert eene reeks van jaren en wel *van af de optreding van den kapitein-kwartiermeester* E. C. SMETS *als Secretaris bij dien raad op den* 16ⁿ *April* 1859 tot aan de optreding als zoodanig van den kapitein-kwartiermeester A. J. VAN BOVEN, begin September 1862, *is gevoerd geworden op eene verregaande achtelooze en onverantwoordelijke wijze*, tengevolge waarvan bij de optreding van laatstgenoemden kwartiermeester een nadeelig verschil is ontdekt tusschen de kasboeken model nº 13 en 14 van *f* 2849.48.;

dat, ofschoon reeds onder het secretariaat van den toenmaligen kapitein-kwartiermeester E. C. SMETS, 16 April 1859 tot 6 Junij 1860, de kasboeken niet zijn afgesloten overeenkomstig de deswege bestaande bepalingen, het ontdekte te kort evenwel *nu geacht*

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

moet worden te zijn ontstaan na de aftreding van dien kwartiermeester op 6 Junij 1860, vermits bij de overgave der dienst van Secretaris des raads op dat tijdstip het kasboek model n° 14 afgesloten en de saldo's der beide kasboeken model n° 14 en 13 na vergelijk met elkander accoord bevonden en als zoodanig overgenomen door den op 6 Junij 1860 opgetreden raad;

dat het na dat tijdstip, 6 Junij 1860, niet is gebleken er eene behoorlijke afsluiting der kasboeken met vergelijking van de saldo's meer heeft plaats gehad tot aan de optreding van den kapitein-kwartiermeester A. J. VAN BOVEN, 4 September 1862, die bij de vergelijking der bedoelde kasboeken het bovengemeld te kort heeft ontdekt;

dat de raad van administratie te Padang-Pandjang dus, zooals die toen was zamengesteld van af 6 Junij 1860 tot ultimo Augustus 1862, die verzuimd heeft het, zoo zeer noodige bij art. 91 van het herdrukt algemeen administratie-reglement van de landmagt, voorgeschreven vergelijk tusschen de saldo's der beide kasboeken op te maken en daardoor onmogelijk heeft gemaakt het juiste tijdstip te ontdekken, waarop het te kort is ontstaan en mitsdien daardoor aansprakelijk moet worden gehouden;

dat blijkens de aantooning van den Hoofd-Intendant der militaire administratie geput uit de kasboeken, zijnde het notulenboek over het betrekkelijk tijdvak en andere bescheiden niet meer te produceeren en welligt te zoek geraakt bij gelegenheid van een te Padang-Pandjang gewoed hebbende brand, de voormelde raad van af 11 Junij 1860 tot en met 30 Augustus 1862 toen was zamengesteld uit de volgende leden, als: enz.

Lettende op artikel 91, 92, 93, 95, 96 en 98 van het herdrukt algemeen administratie-reglement van de Landmagt;

Is besloten:

1°. De Officieren, uitgemaakt hebbende die raad van administratie te Padang Pandjang gedurende het tijdvak van en met 11 Junij 1860 tot en met ultimo Augustus 1862, zoowel gezamenlijk als afzonderlijk te belasten, gelijk geschiedt bij deze, met

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

een bedrag van *f* 2849,48 twee duizend acht honderd negen en veertig gulden acht en veertig centen: zijnde het bij de optreding van den kapitein-kwartiermeester A. J. VAN BOVEN, begin September 1862, als Secretaris van voormelden raad ontdekt te kort bij vergelijking tusschen de saldo's der beide Kasboeken model N°. 13 en 14 als enz.

2°. enz.

Extract dezes zal worden verleend aan den belanghebbende tot informatie.

Accordeert met Voors. Register.

De Secretaris,

(get.) VAN COEVORDEN.

PERPUSTAKAAN NASIONAL REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bij den Uitgever dezes verschijnt weldra

EEN PRACHTWERK GETITELD:

ALBUM DE L'ARCHIPEL INDIEN,

BESTAANDE UIT:

100 Photographiën van Neêrlandsch Indië, met achterschriften

(CABINET FORMAAT)

ALLEN NAAR DE NATUUR GENOMEN.

Het werk zal worden uitgegeven in 4 afdeelingen elk van 25 stuks photographiën.

Bij de laatste afdeeling wordt aan de 100 eerste inteekenaren gratis geleverd een zeer nette doos, daarvoor expresselijk vervaardigd, waarin de 100 photographiën kunnen bewaard worden. De prijs is bij inteekening 30 cents voor elke photographie. Bij de aflevering van elke 25 stuks wordt over het bedrag beschikt ad *f* 7.50.

Buiten inteekening wordt de prijs op *f* 40.— kompleet gebragt.

PERPUSTAKAAN NASIONAL